

УДК 349.22:303.833.6

М. В. Панченко
кандидат юридичних наук,
адвокат

ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ПРАЦІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Постановка проблеми. Праця, як така, ще з давніх часів складала собою питання, яке людством розумілось в якості одного «з найважливіших для подальшого розвитку цивілізації». Зокрема, як зазначає українська вчена Г.О. Спіцина, вже за часів формування перших прообразів держав існував відомий вислів: «Усі речі наповнені працею людською». Ця теза пронизувала подальший розвиток суспільства [1, с. 18, 30–31]. Відтак, не викликає сумнівів, що людська праця складає собою фундаментальний інтерес людини, який повинен бути забезпеченим таким чином, щоби відповідний інтерес не став згубним для людини, не пригнічував особистість, зокрема, не принижував її людську гідність. У цьому сенсі погодитись із тим, що «задоволення основних інтересів людей (їх добробуту, миру, справедливості і т. д.) завжди було й досі залишається важливою метою існування та розвитку будь-якого цивілізованого суспільства, тобто суспільства, в якому панує право. У той же час, важливо враховувати й те, що досягнення означеної мети в усі часи супроводжувалося зіткненням з множинними перешкодами, що унеможливають достатнє задоволення людських інтересів, які впливають з їх прав. Між тим, базова незадоволеність інтересів людини означає, що суспільство в тій чи іншій мірі не матиме можливості розвиватися, окультурюватися» [2, р. 2018]. Отже, забезпечення праці та інтересів людини у сфері праці є важливим цивілізаційним завданням функціонування сучасної держави та суспільства. При цьому, безперечно, особливим питанням в цьому є якість забезпечення відповідних інтересів та якість самих інтересів, які сукупно відповідали би вимогам часу та цивілізаційним досягненням людства.

Необхідно мати на увазі, що сьогочасний динамічний розвиток нашого суспільства, а також прагнення людства до самовдосконалення, постійна еволюція технологій та науки «накладають свій відбиток на всі сфери сучасного життя, зокрема й на ті, що пов'язані із реалізацією права на працю». Українська вчена Г.О. Спіцина зазначає, що зумовлені вказаними чинниками поява нових професій, ринків праці, організаційно-правових форм роботодавців та видів реалізації трудових відносин «обумовлюють необхідність постійного перегляду та реформування такої фундаменталь-

ної галузі права, як трудове право» [1, с. 5]. Поряд із тим, незважаючи на те, що т. зв. «світ праці» у практичній дійсності суттєво трансформувалася за останні три десятиріччя, українське законодавство про працю до сьогодні не було приведено у відповідність до вимог часу. З огляду на це відбувається звуження сфери дії трудового права (зокрема, у частині розширення меж правового регулювання трудової діяльності держслужбовців нормами адміністративного права), а також відмова від застосування норм трудового законодавства у відносинах з приводу праці (посилення феноменів флексибілізації та прекарізації зайнятості).

При цьому в окресленій проблематиці особливо важливим питанням є забезпечення гідної праці, що є діяльністю і процесом, спрямованим, серед іншого, на: поширення гуманістичної юридичної ідеології та концепції гідної праці на відносини з приводу праці (зокрема, й на ті відносини, що врегульовуються адміністративним правом); недопущення найгірших форм флексибілізації зайнятості, що призводять до прекарізації працівників; викорінення прекарізації зайнятості і т. д. Між тим, слід констатувати наступне: хоча сьогодні науковцями визнається той факт, що серед національних пріоритетів особливу увагу заслуговує такий напрямок, як забезпечення гідної праці [3, с. 221], а створення якісних робочих місць й забезпечення гідної праці сьогодні має виступати однією з ключових завдань макроекономічної політики [4, с. 110], ствердження забезпечення відповідної праці в якості актуального напрямку розвитку сучасного суспільства не обумовило активну комплексну наукову роботу юристів-трудоваків у дослідженні механізму правового забезпечення гідної праці. Це спостереження також підтверджується й іншими українськими та зарубіжними вченими [див., напр.: 5, с. 2; 6, с. 90–91].

Ще більш складна ситуація в дослідженні означеної проблеми спостерігається у межах питання забезпечення гідної праці держслужбовців, адже на сьогоднішній день у наявній науковій літературі відсутні актуальні комплексні дослідження забезпечення гідної праці цих суб'єктів трудового права, а також правового механізму відповідного забезпечення (як на загальному рівні, так і відносно держслужбовців).

Аналіз наукової літератури та невирішені питання. У тій чи іншій мірі загальні риси правового механізму забезпечення гідної праці досліджували українські вчені О.В. Дорош [7] та Р.М. Скриньковський [8] (в науковій розвідці «Діагностика політики керівництва у сферах якості, соціальної відповідальності, інформаційної безпеки й охорони праці та механізм забезпечення гідної праці на підприємстві»). Крім того, окремі елементи правового механізму забезпечення гідної праці держслужбовців були висвітлені: Н.І. Бернацькою, В.С. Венедіктовим, В.В. Волинцем, А.О. Головачовою, О.А. Губською, А.Ю. Гуриком, Л.Л. Денісовою, О.Ю. Дроздом, М.І. Зубрицьким, М.І. Іншином, О.В. Карпушовою, М.І. Кобалем, М.М. Клемпарським, В.Я. Мацюком, Т.П. Морозом, В.М. Павліченком, С.М. Прилипком, О.Г. Середою, О.А. Соколовою, Д.П. Ушверідзе, І.М. Шопіною, О.М. Ярошенком й іншими вченими. Відповідні наукові напрацювання цих та інших вчених стануть теоретичним підґрунтям для нашого дослідження сутності правового механізму забезпечення гідної праці держслужбовців в Україні.

Отже, метою цієї наукової розвідки є з'ясування концептуальної сутності, а саме поняття правового механізму забезпечення гідної праці держслужбовців. Поряд із тим, необхідно мати на увазі, що правовий механізм забезпечення тих чи інших умов для необхідного перебігу суспільних відносин, суспільних процесів є складним правовим явищем, як за своїм змістом, так і в своїй формі. Саме тому, досягнення окресленої мети ґрунтується на усвідомленні того, що критичний аналіз механізму забезпечення гідної праці держслужбовців в межах нашого дослідження повинен виходити з однозначного розуміння ключових понять, які складають собою відповідну категорію, а саме: «механізм», «правовий механізм», «забезпечення» (в загальному юридичному аспекті й в контексті гідної праці), а також «правовий механізм забезпечення», «забезпечення гідної праці державних службовців». Власне, вказане складає завдання цього дослідження. При цьому доцільність відповідного дослідницького підходу обґрунтовується, як практикою наукових підходів до вирішення цього питання [див., напр.: 9–11], так і метою, очікуваними результатами відповідних дослідницьких дій: з'ясування змістовної сутності вказаних понять дозволить нам більш повно розкрити сьогочасний концепт правового механізму забезпечення гідної праці державних службовців в нашій державі, а в подальшому – виявити основні актуальні проблеми функціонування цього механізму й сформулювати пропозиції стосовно вирішення виокремлених проблем.

Виклад основного матеріалу. З'ясовуючи сутність поняття «механізм, спершу слід зазначити, що відповідний термін запозичено із технічних наук [12, с. 23] та вже сьогодні визнається загальнонауковою категорією [13, с. 64], що у тлумачних словниках інтерпретуються в межах декількох значень, а саме в якості: (1) пристрою, що передає або перетворює рух; (2) внутрішньої будови, системи чого-небудь; сукупності станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [14, с. 398]. При цьому поняття «механізм» досить широко вживається також і в межах юридичної науки (наприклад, правовий механізм забезпечення права на доступ до інформації в суспільстві, правовий механізм реалізації та захисту прав і законних інтересів суб'єктів податкових правовідносин, правовий механізм формування і прийняття рішень в органах внутрішніх справ і т. д.). Приміром, український дослідник Ю.В. Гаруст звертає увагу на те, що механізм як такий, зокрема, у правовій та управлінській сферах «являє собою систему певних юридичних, управлінських, соціальних, політичних та інших засобів, методів, заходів спрямованих на досягнення якоїсь мети та реалізацію у зв'язку із цим тих чи інших завдань» [15, с. 18–19]. Разом із тим Т.І. Тарахонич вважає, що правовий механізм – це «певна конструкція, яка передбачає дію послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретну юридичну ціль з дотриманням відповідної процедури» [16, с. 13].

Загалом, у сучасній теорії права поняття «правовий механізм» вченими-юристами розкривається як: (1) сукупність правових норм різних галузей права, які в силу своєї специфіки регулюють ті чи інші суспільні відносини на різних етапах, забезпечуючи тим самим їх поступальний, позитивний розвиток [17, с. 66]; (2) сукупність методів правового впливу на суб'єкта права [18, с. 167]; (3) усталена, чітко визначена та закрита система юридичних засобів [19, с. 107]; (4) «комплексна системоутворююча сукупність юридичних засобів, структурованих з метою узгодження та досягнення інтересів суб'єктів права» [20, с. 45]; (5) певна система засобів і чинників, що виконує низку функцій, серед іншого, соціальні та інші функції держави [21, с. 45] і т. д.

Зважаючи на викладене слід погодитись із українською вченою О.М. Єщук, котра наголошує на тому, що різноманітність варіацій використання терміну «механізм» у юридичних конструкціях (та в межах однієї конструкції) «характеризує його як багатогранне явище, покликане здійснювати загально цінну місію в межах тих чи інших соціальних процесах» [22, с. 120]. Крім того, погоджуючись із тезою про те, що правовий механізм у загальному контексті відображає рух права

від «паперової» норми до реалізації її на практиці [23, с. 23], можемо дійти думки, що у загальному сенсі правовий механізм – це замкнена система засобів і чинників впливу на суб'єктів права, завдяки якій нормативні вимоги до юридично значимої суспільної поведінки суб'єктів права знаходять свій практичний вияв.

Що ж стосується поняття «забезпечення», то з цього приводу слід зауважити, що це поняття загалом характеризується певною неоднозначністю його використання у науці та на практиці. З цього приводу вчені констатують, що найпоширенішими є наступні сполучення з поняттям «забезпечення»: інформаційне, ергономічне, математичне, організаційне, правове, програмне, технічне, матеріально-технічне тощо [24, с. 22]. Досить широко це поняття використовується й в юридичній науці (наприклад, адміністративно-правове забезпечення управління фінансовою системою, забезпечення прав особи на досудовому розслідуванні, забезпечення слідчим процесуальних прав підозрюваного, забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту). Поряд із тим, у теорії права під поняттям «забезпечення» вчені розуміють, як правило, створення необхідних умов для будь-якого процесу [25, с. 146]. У більш складному вигляді це поняття розривають в якості «дії, становлення того чи іншого типу управління, а також комплексу засобів, управління, умов що гарантують ефективно проходження управлінського процесу з певною метою» [26, с. 191]. Зокрема, Н.Б. Москвіна зауважує, що забезпечення – це «створення умов, необхідних для чого-небудь, а також постачання чого-небудь», забезпечити – означає щось зробити «цілком можливим, дійсним, реально здійсненим» [27, с. 7]. Відтак, слід погодитись із тим, що важливим аспектом змісту поняття «забезпечення» є його «придатність до діяльності соціальної спільності та держави». В окресленому контексті поняття «забезпечення» необхідно розуміти в якості засобу діяльності, тобто «те, чим забезпечують кого-небудь або що-небудь», й як те, що являє собою «сукупність матеріальних і духовних об'єктів, фінансових, правових та організаційних засобів, які підвищують ефективність діяльності щодо досягнення цілей» [28, с. 51–52].

Що ж стосується сутності похідного поняття – «правовий механізм забезпечення», то з цього приводу, варто зауважити, що його сутнісний зміст розкривається вченими-юристами безпосередньо у рамках формулювання дефініцій спеціальних галузевих чи міжгалузевих правових механізмів забезпечення певного стану різних об'єктів [див., напр.: 29, с. 50].

Таким чином, досліджуване поняття, як сполучення понять «правовий механізм» і «забезпечення», у загальному сенсі може бути осмислене в

якості організації та структури комплексного спеціально-юридичного впливу на соціальні відносини з метою підвищення ефективності діяльності об'єкту відповідного впливу.

Як ми вже зазначали, з'ясування сутності поняття «правовий механізм забезпечення гідної праці державних службовців» може бути здійснене лише після уточнення поняття «забезпечення гідної праці». Поряд із тим, необхідно зауважити, що попри те, що в теорії трудового права та в економічній теорії праці приділяється досить широка увага з'ясуванню тих чи інших обставин забезпечення гідної праці, в наявних наукових джерелах відсутнє чітке визначення поняття «забезпечення гідної праці». Разом із цим, наголосимо, що в межах нашого дослідження під поняттям «гідна праця» ми розуміємо працю, що вибудована на гуманістичному принципі трудового права, тобто, є орієнтованою на трудові права людини та її законні інтереси у сфері праці (й поза сферою праці), сприяючи свободі відчуття працездатною людиною її гідності, а також в повній мірі відповідаючи критеріям (вимогам) концепції гідної праці. Зважаючи на це, доходимо думки, що «забезпечення гідної праці державних службовців» – це сукупність матеріальних і нематеріальних юридично значимих об'єктів, фінансових, правових та організаційних засобів, які підвищують (та/або не дозволяють понизити) наявний рівень відповідності праці на державній службі гуманістичному принципу трудового права, крізь призму якого службово-трудова правовідносина та вплив на службовця у межах цих відносин здійснюється у відповідності до критеріїв (вимог) концепції гідної праці.

Відтак, можемо сформулювати наступне визначення поняття «правовий механізм забезпечення гідної праці державних службовців»: це взаємопов'язана та в міру узгоджена система нормативно-правових, інституційних та організаційних форм і засобів, які в своїй сукупності впливають на сторін службово-трудова правовідносин та на інших суб'єктів права, забезпечуючи таким чином впровадження в практичній дійсності належного рівня відповідності праці на державній службі критеріям (вимогам) концепції гідної праці.

Висновки. Правовий механізм забезпечення гідної праці державних службовців є складним соціально-правовим феноменом, який повинен бути комплексно дослідженим у вітчизняній науці трудового права. Подальшим дослідженням цього правового механізму сприятиме сформульоване нами визначення відповідного явища, з якого безпосередньо випливає, що «забезпечити гідну працю державних службовців шляхом функціонування правового механізму забезпечення гідної праці держслужбовців» формально означає наступне: створити усі необхідні інституційні та організаційні умови для впровадження критері-

ів гідної праці на державній службі, а так само – для розвитку концепції гідної праці на державній службі, недопущення відхилення від цієї концепції, запобігання та протидія порушенню права держслужбовця на гідну працю і т. д.

Література

1. Спіцина Г.О. Сучасні тенденції правового регулювання праці в Україні та країнах Європейського Союзу: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2016. 371 с.
2. Hladky V.V. The Structure of the System of Corruption Crime Subjects according to the Legislation of Ukraine. *Path of Science*. 2019. Vol. 5, No 4. P. 2008–2021. doi:10.22178/pos.45-4.
3. Назарова Г.В., Степанова Э.Р. Стимулирование трудовой деятельности как составной элемент концепции Достойного труда. *Бизнес Информ*. 2013. № 6. С. 221–225.
4. Санкова Л.В., Павлова Е.А., Есипов А.С. Достойный труд как новое измерение качества трудовой жизни: региональный аспект. *Каспийский регион: политика, экономика, культура*. 2002. № 1(30). С. 105–110.
5. Жерукова А.Б. Обеспечение права работников на защиту своего достоинства в период трудовой деятельности как принцип трудового права. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. 2011. № 67(3). С. 340–346.
6. Смирнова Т.В. Критерии достойного труда для работников интеллектуальной деятельности. *Вестник Московского университета*. Серия 6: Экономика. 2010. № 3. С. 90–99.
7. Дорош О.В. Соціально-економічний механізм забезпечення гідної праці в Україні. *Бізнес інформ*. 2014. № 5. С. 226–231.
8. Скриньковський Р.М., Костюк Н.Р., Семчук Ж.В., Коропецький О.О. Діагностика політики керівництва у сферах якості, соціальної відповідальності, інформаційної безпеки й охорони праці та механізм забезпечення гідної праці на підприємстві. *Бізнес Інформ*. 2016. № 3. С. 131–137.
9. Коваленко Ю.О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 255 с.
10. Резворович К.Р. Адміністративно-правове забезпечення реалізації державної політики у сфері будівництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2016. 194 с.
11. Чижов Д.А. Правовий механізм забезпечення соціального захисту людини в умовах військових конфліктів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2018. 239 с.
12. Костенко В.О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2015. 183 с.
13. Альберда Т.Г. Механізм як загальнонаукова і правова категорія («правовий механізм»). *Молодий вчений*. 2013. № 2(2). С. 64–68.
14. Великий глумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
15. Гаруст Ю.В. Поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав громадян у податковій сфері. *Наука і правоохорона*. 2012. № 3(17). С. 16–20.
16. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 12–18.
17. Копенкина Л.А. Правовой механизм обеспечения безопасности в спорте. *Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта*. 2013. № 11(105). С. 63–67.
18. Татаринцев Л.М., Татаринцев В.Л., Будрицкая И.А. Концепция управления земельными ресурсами Алтайского края в современных условиях. *Вестник Алтайского государственного аграрного университета*. 2014. № 7(117). С. 165–170.
19. Пономарев М.В. Правовой механизм экологического аудита. *Журнал российского права*. 2010. № 8. С. 106–110.
20. Бачурин Д.Г. Правовой механизм как методологический каркас описания юридического воздействия налогообложения добавленной стоимости. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2017. № 3. С. 44–49.
21. Гончаров, В.В., Пейтнев, И.И. О некоторых вопросах конституционно-правового механизма реализации гражданами Российской Федерации права на альтернативную гражданскую службу. *Юридический мир*. 2010. № 7. С. 45–49.
22. Єцук О.М. Адміністративно-правова охорона: теорія, практика та перспективи розвитку: монографія. Херсон: Вид-ць Грінь Д.С. 2017. 396 с.
23. Матвеева Е.В. Правовой механизм реализации экологических прав граждан в России и Германии: вопросы терминологии. *Экологическое право*. 2010. № 2. С. 22–27.
24. Azhaman I.A. Identification of Categorical Apparatus for Scientific and Economic Development Support Industrial and Civil Building in Rural Area. *Economics, Management, Law: Socio-Economic Aspects of Development: Collection of scientific articles*. Roma: Edizioni Magi, 2016. Vol. 1. P. 21–25.
25. Злотников Э.Г. Учебно-методическое обеспечение профессиональной подготовки будущего учителя химии в современных условиях. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2008. № 68. С. 140–152.
26. Савенко С.О. Рекламне забезпечення державного управління: реалії та проблеми. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. № 5(8). С. 187–193.
27. Москвина Н.Б. Трансформация риска личностно-профессиональных деформаций учителя в ресурс развития: педагогическое обеспечение: дис. ... канд. д-ра пед. наук: 13 00.08. Хабаровск, 2005. 42 с.
28. Стрельцов А.А. Правовое обеспечение информационной безопасности России: теоретические и методологические основы. Москва: Изд-во МГУ, 2005. 351 с.
29. Кулешов Д.В. Конституційно-правовий механізм забезпечення незалежності судової влади України. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 141. С. 43–53. doi:10.21564/2414-990x.141.132778.

Анотація

Панченко М. В. Поняття правового механізму забезпечення гідної праці державних службовців. – Стаття.

Стаття присвячена з'ясуванню визначення поняття «правовий механізм забезпечення гідної праці державних службовців». Автором відзначається, що цей феномен до сьогодні ще не був комплексно дослідженим у межах науки трудового права, що створює суттєві перешкоди на шляху впровадження в практичній діяльності концепції гідної праці на державній службі. При цьому формулювання досліджуваного поняття здійснюється на основі уточнених автором понять «ме-

ханізм», «правовий механізм», «забезпечення» (в загальному юридичному аспекті й в контексті гідної праці), а також «правовий механізм забезпечення», «гідна праця» та «забезпечення гідної праці державних службовців».

Ключові слова: гідна праця, державна служба, державний службовець, правовий механізм, функціонування правового механізму.

Аннотація

Панченко М. В. Понятие правового механизма обеспечения достойного труда государственных служащих. – Статья.

Статья посвящена выяснению определения понятия «правовой механизм обеспечения достойного труда государственных служащих». Автор отмечает, что данный феномен до сих пор ещё не был комплексно исследован в рамках науки трудового права, что создаёт существенные препятствия на пути внедрения в практической действительности концепции достойного труда на государственной службе. При этом формулировка исследуемого понятия осуществляется на основе уточнённых автором понятий «механизм», «правовой механизм», «обеспечение» (в общем юридическом аспекте и в контексте достойного

труда), а также «правовой механизм обеспечения», «достойный труд» и «обеспечение достойного труда государственных служащих».

Ключевые слова: государственная служба, государственный служащий, достойный труд, правовой механизм, функционирование правового механизма.

Summary

Panchenko M. V. The concept of the legal mechanism of ensuring decent work of civil servants. – Article.

The article focuses on clarifying the definition of the “legal mechanism for ensuring decent work for public servants” concept. The author notes that this phenomenon has not yet been comprehensively studied in the framework of the science of labor law, and this fact creates significant obstacles to the implementation in practice of the decent work concept in the public service. Moreover, the formulation of the concept under study is carried out on the basis of the concepts of “mechanism”, “legal mechanism”, “provision” (in the general legal aspect and in the context of decent work), specified by the author, as well as “legal provision mechanism”, “decent work” and “decent work provision for public servants”.

Key words: civil servant, civil service, decent work, functioning of the legal mechanism, legal mechanism.